
PŮVODNÍ PRÁCE

Sourozenecký incest a jeho následky

Jarošová L.¹, Weiss P.²

Katedra psychologie FF UK, Praha,
vedoucí katedry PhDr. I. Gillernová, CSc.¹
Sexuologický ústav 1.LF UK a VFN, Praha,
přednosta doc. MUDr. J. Zvěřina, CSc.²

SOUHRN

Na základě vyšetření souboru 1129 respondentů ve věku 18 až 30 let (573 žen a 556 mužů) anonymním dotazníkem bylo zjištěno, že: sourozenecký incest se v souboru jedinců se sourozenci (N= 794) vyskytl v 6,5 % případů, nejčastějšími oběťmi tohoto činu byly mladší sestry, nejobvyklejším pachatelem starší bratr, průměrný věk obětí na počátku sexuálních aktivit se sourozencem činil 10,6 roku, průměrný věkový rozdíl mezi sourozenci 4,4 roku, nejčastější doba trvání sourozeneckého incestu byla kolem půl roku, časté ale byly i jednorázové zkušenosti, mezi nejběžnějšími formami sexuálních aktivit mezi sourozenci patřilo osahávání a mutuelní masturbace, většina obětí (89 %) popisovala negativní vliv sourozeneckého incestu na svůj další život, jedná se však převážně pouze o dočasné následky. Oběti nejčastěji zmiňují deprese a úzkosti, noční můry a somatické problémy. Převážná část jedinců, kteří zažili sourozenecký incest (93 %), se s touto zkušeností nikomu nesvěřila. Až na jeden případ čin nebyl vyšetřován a viník nebyl souzen. Přibližně jedna pětina obětí měla ve své anamnéze kromě sourozeneckého incestu zneužití i dalším pachatelem, přičemž v našem souboru se jednalo nejčastěji o osobu cizí, na druhém místě však byl vlastní otec. Rodiny s výskytem sourozeneckého incestu byly ve srovnání s rodinami bez této zkušenosti častěji neúplné (tvořené kromě dětí pouze jedním z rodičů) nebo oběti vyrůstaly úplně bez vlastních rodičů.

Klíčová slova: sourozenecký incest, formy, následky.

SUMMARY

Jarošová L., Weiss P.: Sibling Incest and Its Consequences

The sample of 1129 respondents 18–30 years old (573 women and 556 men) were anonymously asked about their experiences with the sibling incest. In the sample of 794 men and women with a sibling in 6.5 % this type of incestuous experience was referred to. The most common victim was a younger sister, the most common perpetrator was an older brother. The average age of a victim in the beginning of these activities was 10.6 years, the average age difference between a victim and a perpetrator was 4.4 years. Most cases lasted about six months and common were also one time abuses. The most common incestuous activities were touching and mutual masturbation. Most of victims (89 %) felt negative consequences of these experiences, mostly somatic problems, depression, nightmares and anxiety, in most cases only transient ones. 93 % of victims did not announce this experience to anybody, only one case was investigated and tried. About one fifth of the victims were beside the sibling incest abused also by another offender, mostly unknown, but also frequently by father. Victims and perpetrators of a sibling's incest were more often from the incomplete families, grown up with only one of parents or without own parents at all.

Key words: sibling incest, forms, consequences.

Čes. a slov. Psychiat., 103, 2007, No. 5, pp. 220–224.

ÚVOD

Intrafamiliární zneužívání dítěte je jevem, kterému je v posledních desetiletích věnován zvýšený zájem psychologů a psychiatrů [například 3, 4, 10, 17]. Přesto díky jeho latentnímu a utajovanému charakteru můžeme jeho skutečný výskyt pouze odhadovat. Finkelhor a spol. [9] uvá-

dějí na základě analýzy všech dostupných empirických dat, že sexuální vztah mezi otcem (příp. nevlastním otcem) a dcerou se vyskytuje u jednoho ze sedmdesáti dětí. I v ČR byl v letech 1997–1998 realizován výzkum prevalence sexuálního zneužívání v dětství. Retrospektivní studie pohlavního zneužívání v dětství u dospělé populace ČR zjistila, že 26 % dospělé populace se v dětství stalo obětí některé z forem sexuálního zneužívání. Téměř

60 % zneužitých dětí přitom bylo zneužito osobou, kterou znaly. Ve 26 % se jednalo o pachatele z okruhu vlastní rodiny. Největší část pachatelů tvořili bratrance (27 %) a strýcové (22 %). Pětinu příbuzných pachatelů tvořili vlastní a nevlastní otcové, desetinu vlastní a nevlastní bratři [15].

Sourozenecký incest je typ sexuálního zneužívání, jemuž je doposud věnováno jen málo pozornosti. Jeho výskyt je pravděpodobně podceňován, stejně tak jako i jeho následky. Data ze zaměřených výzkumů přitom svědčí o tom, že sourozenecký incest je poměrně běžnou formu intrafamiliárního sexuálního zneužívání [2, 7, 12, 19].

Předkládaná práce si klade za cíl zmapovat problematiku sourozeneckého incestu, a to především jeho možnou prevalenci, formy a eventuální následky pro další psychosexuální vývoj obětí. Dle definice Caffara a Conn-Caffara [3] přitom pojímáme sourozenecký incest jako: „*jakoukoliv sexuální aktivitu mezi sourozenci, nehledě na věkový rozdíl mezi nimi, ani na to, zda bylo či nebylo použito fyzického nátlaku na jedince.*“

SOUBOR A METODA

Pro účely práce byl vytvořen dotazník o 21 položkách, rozdělený na čtyři okruhy. První část je zaměřena na zjištění obecných údajů o respondentovi a jeho rodinném prostředí (pohlaví, věk, vzdělání aj.). Ve druhé části se proband vyjadřuje k tomu, zda byl ve svém životě sexuálně zneužit a kým, a/nebo zda má zkušenost se sexuálními zkušenostmi se sourozencem. Pokud respondent odpověděl na položku týkající se sexuálních aktivit se sourozencem záporně, tak pro něho dotazník skončil. Pokud odpověděl kladně, pokročil do další části, která je zaměřena na oběť sexuálních aktivit, neboli na toho, kdo není iniciátorem těchto aktivit. Poslední, čtvrtou část, vyplňovali iniciátoři sexuálních aktivit se sourozencem – koho a jakým způsobem zneužívali.

Dotazník byl distribuován dvěma způsoby. Za prvé byla vytvořena internetová stránka, na kterou byl dotazník vyvěšen, navíc jsme informace o tomto projektu vyvěsili na několik internetových fórech. Touto formou jsme získali 789 vyplněných dotazníků. Kromě elektronické podoby dotazníku jsme vytvořili i verzi papírovou. Oslovili jsme celkem 10 pražských středních škol s prosbou, zda bychom mohli maturitním ročníkům rozdat náš dotazník. Snažili jsme se zvolit různé typy škol, pražské i mimo-pražské. S distribucí souhlasily čtyři střední školy, celkem jsme na těchto školách rozdali 440 dotazníků, přičemž se nám jich vrátilo 387 vyplněných. Návratnost dotazníků tedy byla 86%.

Celkově jsme oběma metodami získali 1136 vyplněných dotazníků, z nichž pro neúplnost údajů bylo

vyloučeno sedm. Konečný počet respondentů tedy byl 1129 ve věku 18 až 30 let, 573 žen a 556 mužů. Průměrný věk celého souboru byl 23,7 let (SD=3,79). Alespoň jednoho sourozence uvedlo 70,3 % respondentů (N=794).

Získané výsledky byly dále zpracovány ve statistickém programu SPSS, významnost rozdílů byla sledována Fisherovým testem.

VÝSLEDKY

Celkem 52 jedinců (tedy 6,6 % těch, kteří měli alespoň jednoho sourozence) uvedlo, že zažili sexuální aktivity se sourozencem. Z uvedených 52 jedinců se zkušeností v této oblasti bylo 46 obětí sourozeneckého incestu (z toho pouze tři muži) a 6 jedinců bylo iniciátory (pachatelů) těchto aktivit. Průměrný věk prvního sexuálního kontaktu obětí se sourozencem byl 10,6 roku (SD=3,04), a to v rozsahu od 5 do 16 let. V osmi případech (17,4 %) šlo o jednorázové zneužití, nejčastější doba zneužívání při opakovaných aktivitách byla půl roku (9 případů, tedy 19,6 %).

Nejčastěji byl iniciátorem (pachatelem) sourozeneckého incestu starší bratr (61 % případů), dále pak mladší bratr (33 %) a starší sestra (6 %). Mladší sestra nebyla jako pachatel uvedena ani v jednom z uvedených případů. Průměrný věkový rozdíl mezi obětí a iniciátorem sexuálních aktivit byl 4,8 roku (SD=1,77).

V tabulce 1 jsou pak zaznamenány sexuální aktivity, které byly respondenty a respondentkami uvedeny v rámci sourozeneckého incestu.

Tab. 1. Typy sexuálních aktivit se sourozencem.

TYPY SEXUÁLNÍCH AKTIVIT SE SOUROZENCEM							
	1	2	3	4	5	6	7
Počet	8	4	0	4	4	1	7
%	17,4	8,7	0	8,7	8,7	2,2	15,2

Legenda:

1. iniciátor osahával svého sourozence po těle
2. iniciátor onanoval sourozence rukou
3. iniciátor dráždil sourozence ústy na genitálu
4. iniciátor vyžadoval, aby byl drážděn na přirození rukou
5. iniciátor vyžadoval, aby byl drážděn na přirození ústy
6. iniciátor vyžadoval soulož do konečníku
7. iniciátor vyžadoval soulož do pochvy

Mezi nejčastější formu sexuálních aktivit patří v rámci našeho souboru osahávání těla spolu s onanií rukou sourozencem – iniciátorem. K souloži do pochvy došlo v sedmi případech. Orgasmus v rámci sexuálních aktivit se sourozencem prožila ze skupiny obětí pouze jedna žena (2,2 %)

Tab. 2. Úplnost rodiny obětí sourozeneckého incestu.

		RODIČE				počet %
		oba rodiče	pouze matka	pouze otec	bez rodičů	
Oběť sexuálních aktivit se sourozencem	Ano	24	9	6	4	43
	%	55,8	20,9	14,0	9,3	100
	Ne	289	59	14	8	370
	%	78,1	15,9	3,8	2,2	100
	Počet	313	68	20	12	413
	%	75,8	16,5	4,8	2,9	100

Tab. 3. Zneužití další osobou.

		PACHATEL					Počet
		1	2	3	4	5	
Oběť sexuálních aktivit se sourozencem	Ano	33	4	2	3	1	43
	%	76,7	9,3	4,7	7,0	2,3	100
	Ne	348	7	3	3	9	370
	%	94,1	1,9	0,8	0,8	2,4	100
	Počet	381	11	5	6	10	413
	%	92,3	2,7	1,2	1,5	2,4	100

Legenda:

1. žádný, 2. osoba cizí, 3. jiný příbuzný, 4. vlastní otec, 5. osoba známá

a dva muži (4,4 %), a to pouze jedenkrát. Nikdo neuvedl opakovaný orgasmus v rámci daných aktivit. Žena, která prožila orgasmus, byla obětí jednorázového styku se svým o tři roky starším bratrem a ačkoliv o soulož nestála, tak se jí ani nebránila a líbila se jí. Muži, kteří zažili orgasmus, byli manuálně uspokojováni svou mladší sestrou.

Jako další krok jsme srovnali skupinu žen se zkušeností se sourozeneckým incestem (N=43) se skupinou žen bez této zkušenosti (N=370) z hlediska úplnosti výchozí rodiny. Z údajů uvedených v tabulce 2 plyne, že oběti incestu vyrůstaly statisticky vysoce významně častěji pouze s jedním z rodičů nebo vyrůstaly úplně bez rodičů ($F=5,379$, $p=0,001$).

Další otázkou bylo zjišťováno, zda byla respondentka – oběť sourozeneckého incestu – zneužita kromě sourozence navíc i nějakou další osobou. Odpovědi jsou uvedeny v tabulce 3. Z výsledků plyne, že ženy se zkušeností se sourozeneckým incestem byly častěji sexuálně zneužité i někým jiným než jen svým bratrem – až 23,3 % z nich uvedlo i další zneužití, tedy až čtyřikrát více než 5,9 % zneužitých ze skupiny žen bez sourozeneckého incestu ($F=18,474$, $p=0,001$).

V odpovědi na dotaz týkající se eventuálních následků uvedené zkušenosti uvedly tři ženy, že sexuální zkušenost se sourozencem neměla na jejich další život žádný vliv (v jejich případech se jednalo o osahávání těla a genitálu svého sourozence a současné osahávání sourozencem) a jedna žena uvedla pozitivní efekt zneužití, a to zvýšení sebevědomí (na základě jednorázové mutuační masturbaci se starším bratrem). Jedna zneužitá žena na tuto otázku neodpověděla.

Zbýlých 41 ženských obětí (tedy 90 %) uvádí, že tato zkušenost pro ně měla negativní následky. Mezi ně res-

pondentky nejčastěji řadily somatické problémy, noční můry, úzkosti a deprese, nedostatek sebevědomí (tab. 4). Muži uvedli jako negativní následky sourozeneckého incestu nutnost psychiatricky se léčit (N=1) a somatické problémy (N=2).

Z hlediska trvalosti následků odpověděla naprostá většina obětí (celkem 93 %), že negativní následky sourozeneckého incestu byly pouze dočasného charakteru, u 7 % však byly následky trvalé.

Pouze ve třech případech se oběti incestu s touto zkušeností někomu svěřily - v jednom případě kamarádce a ve dvou případech rodičům. Žena, která se svěřila kamarádce navíc čin ohlásila na policii a pachatel - starší bratr - byl odsouzen. Kromě tohoto případu nikdo nekontaktoval policii ve snaze čin nahlásit a sourozence nechat stíhat.

95 % obětí tedy zneužití nikomu nenahlásilo. Jako důvody, proč se nikomu nesvěřily, uváděly oběti stud, strach z reakce okolí, hlavně sourozence, případně i to, že šlo pouze o jednorázovou událost. Pětina pachatelů oběti vyhrožovala, takže důvodem mlčení obětí byl i strach ze msty.

DISKUSE

Výskyt sourozeneckého incestu v populaci je dosud nejasný, odborníci se nicméně shodují v názoru (který je potvrzován i našimi výsledky), že případy nahlášené příslušným orgánům tvoří jen vrchol ledovce všech skutečných případů [13, 18]. DiGiorgio-Miller [7] například uvádí údaje Finkelhora, který odhaduje výskyt sourozeneckého incestu až u 13 % populace. Jiní autoři porovnávají výskyt sourozeneckého incestu s incestem typu otec - dce-

Tab. 4. Negativní následky sourozeneckého incestu.

	NEGATIVNÍ NÁSLEDKY SOUROZENECKÉHO INCESTU								
	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Počet	13	8	8	5	2	2	1	1	1
%	31,7	19,5	19,5	12,2	4,9	4,9	2,4	2,4	2,4

Legenda:

1. somatické problémy
2. noční můry
3. úzkosti a deprese
4. nedostatek sebevědomí
5. strach z mužů
6. sexuální poruchy
7. nutnost psychiatricky či psychologicky se léčit
8. partnerské problémy
9. myšlenky na sebevraždu

ra a tvrdí, že se sourozenecký incest vyskytuje až pětkrát častěji [3, 5, 19]. I když výskyt tohoto jevu tedy zjevně není zanedbatelný, ve většině případů zůstává latentní. Důvodem k utajení tohoto činu byl u většiny obětí našeho souboru stud a strach z reakce okolí či sourozence. Stejně důvody uvádějí i Caffaro a Conn-Caffaro [3], dle kterých mnohé oběti měly velké potíže s verbalizováním prožitého zneužití, především díky snaze tento čin ve vědomí potlačit. Další jedinci se snažili vliv sourozeneckého zneužití v rámci psychických obran minimalizovat. Nedostatečná informovanost jak odborné tak i laické veřejnosti společně s incestním tabu mohou vést některé oběti k pocitu, že o tomto činu se za žádných okolností nemluví [19]. Za závažné přitom považujeme i naše zjištění, že oběti sourozeneckého incestu byly statisticky významně častěji zneužity či zneužívány i dalším pachatelem či pachateli. Podobnou zkušenost s další traumatizací totiž uvedla téměř čtvrtina bratrem zneužitých dívek našeho souboru.

K sourozeneckému incestu dochází v rodině, a tak jsou rodiče a rodinné prostředí důležitou součástí dynamiky tohoto jevu. Odborníci popisují rodinné prostředí u incestních případů jako takové, ve kterém dochází k častému výskytu distresu [12], kde jsou narušeny schopnosti rodičů vytvořit harmonické prostředí pro rodinu. Často v takovémto prostředí narážíme na pocity zoufalství, frustraci a na vysokou míru izolace a osamocení jednotlivých členů rodinného systému [6]. Typická je absence rodičovského kontaktu či nezájem z jejich strany [1]. Dalším faktorem, který přispívá k rozvoji sourozeneckého sexuálního zneužívání patří fakt, že jsou sourozenci velmi často ponecháni bez rodičovského dozoru a kontroly [3]. V našich výsledcích se jednoznačně potvrdil vyšší výskyt neúplné rodiny v dětství ve skupině obětí sourozeneckého incestu.

Literatura uvádí, že nejčastějšími oběťmi sourozeneckého incestu jsou dívky [14]. Tomuto názoru odpovídají i námi zjištěné údaje. Z celkového počtu 46 obětí sourozeneckého incestu je 43 žen a pouze tři muži. Toto zjištění však potvrzuje i závěry týkající se pohlaví obětí jakéhokoli typu sexuálního zneužívání [16].

Průměrný věk prvního sexuálního kontaktu se sourozencem v našem souboru odpovídá 10,6 roku. Jedná se o věk shodný s tím, co uvádí zahraniční literatura - například Finkelhor a spol. [9] uvádějí jako průměrný věk počátku sourozeneckého incestu prepubescenci, Cole [5] rozmezí 9–10 let. Literatura však zmiňuje i výjimečné případy, kdy oběti nebyly ani čtyři roky a již byla vystavena sexuálnímu chování ze strany svého sourozence [17].

Ve shodě se zahraničními prameny i naše výsledky svědčí o jednoznačné převaze starších bratrů mezi pachateli sourozeneckého incestu. Podobně na základě analýzy souboru 73 dospělých jedinců, kteří zažili sourozenecký incest či byli oběťmi sourozeneckého násilí, zjišťují i Caffaro a Conn-Caffaro [3], že nejčastějším pachatelem sourozeneckého incestu je starší bratr. Nejfrekvencovanější variantou pachatele a oběti jsou starší bratr – mladší sestra. Nejméně častou variantou je dle autorů sexuální vztah starší sestra – mladší sestra.

Osahávání a mutuální masturbace byla uvedena jako

nejobvyklejší forma sexuálních aktivit. Tsunová [20] na základě klinických zkušeností shodně s našimi závěry uvádí, že mazlení a osahávání patří mezi obvyklou formu sexuálních aktivit se sourozencem, které se však mohou v některých případech projevit nakonec i v koitální podobě. V našem souboru skutečně v jednom případě došlo k anální souloži a v sedmi případech k souloži do pochvy (celkově tedy v 17 % šlo o koitální zneužití). Cyrová a spol. [6] uvádějí, že v rámci sourozeneckého incestu dochází k souloži dokonce častěji než u incestů typu otec – dcera.

Z hlediska následků sourozeneckého incestu hraje roli – ostatně podobně jako při jiných typech sexuální traumatizace - jakým způsobem probíhal (tzn. jak dlouho, typ sexuálních aktivit, věk oběti aj.) a jak na případné odhalení reagovalo okolí. Greenwald a Leitenberg [11] přitom zastávají názor, že sourozenecký incest je nejméně závažným typem incestu a že nemá žádné pozitivní ani negativní následky. Podobný názor zastávají i Emslie a Rosenfeld [8], kteří studovali skupinu 65 dětí a adolescentů hospitalizovaných pro psychiatrické problémy. Autoři nenašli rozdíly mezi psychiatricky hospitalizovanými adolescenty se zkušeností se sourozeneckým incestem a adolescenty bez této zkušenosti. V našem souboru obětí sourozeneckého incestu však většina z nich uvedla negativní (i když v naprosté většině případů pouze dočasné) následky těchto aktivit, nejčastěji úzkosti a deprese, somatické obtíže, noční můry a snížené sebevědomí. Při úvahách o příčinách těchto stavů však musíme vzít v úvahu i to, že mohou být vyvolány spíše rodinnou disharmonií (která – jak plyne i z předchozích údajů - je bezesporu v incestních rodinách častější než v rodinách bez něj) než přímo sourozeneckým incestem.

Poslední kategorií v naší analýze obětí sourozeneckého incestu bylo zneužití i někým jiným než pouze sourozencem. K této zkušenosti se přiznalo 10 z 46 jedinců – ve všech případech šlo o ženy. Jedná se o číslo poměrně vysoké. Zahraniční výzkumy zabývající se sourozeneckým incestem, které jsme měli k dispozici, bohužel podobné informace neuvádějí, a tak naše výsledky nemůžeme porovnat se závěry jiných výzkumů, zda oběti tohoto činu byly zneužity i někým jiným než svým sourozencem.

ZÁVĚR

Na základě získaných údajů lze konstatovat, že:

1. **Sourozenecký incest se v našem souboru jedinců se sourozenci (N=794) vyskytl v 6,5 % případů.**
2. **Nejčastějšími oběťmi tohoto činu jsou mladší sestry, nejobvyklejším pachatelem je starší bratr.**
3. **Průměrný věk obětí na počátku sexuálních aktivit se sourozencem činí 10,6 roku.**
4. **Průměrný věkový rozdíl mezi sourozenci činí 4,4 roku.**
5. **Nejčastější doba trvání sourozeneckého incestu je kolem půl roku, časté ale jsou i jednorázové zkušenosti.**

6. Mezi nejběžnější formy sexuálních aktivit mezi sourozenci patří osahávání a mutuální masturbace.
7. Většina obětí (89 %) popisuje negativní vliv sourozeneckého incestu na svůj další život. Jedná se však převážně pouze o následky dočasné. Oběti nejčastěji zmiňují deprese a úzkosti, noční můry a somatické problémy.
8. Převážná část jedinců, kteří zažili sourozenecký incest (93 %), se s touto zkušeností nikomu nesvěřila. Až na jeden případ čin nebyl vyšetřován a viník nebyl souzen.
9. Přibližně jedna pětina obětí má ve své anamnéze kromě sourozeneckého incestu zneužití i dalším pachatelem. V našem souboru se jednalo nejčastěji o osobu cizí. Druhé místo však zaujímal vlastní otec.
10. Rodiny s výskytem sourozeneckého incestu byly ve srovnání s rodinami bez této zkušenosti častěji neúplné (tvořené kromě dětí pouze jedním z rodičů) nebo oběti vyrůstaly úplně bez vlastních rodičů.

LITERATURA

1. **Alter-Reid, K.:** Sexual abuse of children: A review of the empirical findings. *Clinical Psychology Review*, 1986, 6/5, pp. 249-266.
2. **Ascherman, L. I., Safier, E. J.:** Sibling incest: A consequence of the individual and family dysfunction. *Bulletin of the Menniger Clinic*, 54, 1990, pp. 311-322.
3. **Caffaro, J. V., Conn-Caffaro, A.:** Treating sibling abuse families. *Journal of Aggression and Violent Behavior*, 2005, 2/1, pp. 1-20.
4. **Canepa, G., Bandidi, T.:** Incest and family dynamics: A clinical study. *International Journal of Law and Psychiatry*, 1980, 3/6, pp. 453-460.
5. **Cole, E.:** The myth of sibling incest. *Women & Therapy*, 1, 1982, pp. 79-89.
6. **Cyr, M. W. J., McDuff, P., Perron, A.:** Intrafamilial sexual abuse: Brother-sister incest does not differ from father-daughter and stepfather-stepdaughter incest. *Child Abuse & Neglect*, 26, 2002, pp. 957-973.
7. **Digiorgio-Miller, J.:** Sibling incest: Treatment of the family and the offender. *Child Welfare*, 77/3, 1998, pp. 335-364.
8. **Emslie, G. J., Rosenfeld, A.:** Incest reported by children and adolescents hospitalized for severe psychiatric problems. *American Journal of Psychiatry*, 140, 1983, pp. 708-711.
9. **Finkelhor, D., Hotaling, G., Lewis, I. A., Smith, Ch.:** Sexual abuse in a national survey of adult men and women: Prevalence, characteristics, and risk factors. *Child Abuse & Neglect*, 14/1, 1990, pp. 19-28.
10. **Firestone, P., Dixon, K. L., Nunes, K. L., Bradford, J. M.:** A comparison of incest offenders based on victim age. *Journal of American Academy of Psychiatry Law*, 33/2, 2005, pp. 223-232.
11. **Greenwald, E., Leitenberg, H.:** Long-term effects of sexual experiences with siblings and nonsiblings during childhood. *Archives of Sexual Behavior*, 18/5, 1989, pp. 389-399.
12. **Haskins, C.:** Treating sibling incest using a family systems approach. *Journal of Mental Health Counseling*, 25/4, 2003, pp. 337-350.
13. **Hubálek, S.:** Incest a jeho pachatelé. *Psychológia a psychopatológia dieťaťa*, 18, 1983, s. 547-553.
14. **Pöthe, P.:** Sexuální zneužívání dítěte v rodině. In: Weiss et al.: *Sexuální zneužívání dětí*. Praha, Grada, 2005.
15. **Pöthe, P., Balcarová, H., Bosák, V., Csémy, L.:** Sexuální zneužívání v dětství - retrospektivní studie. Praha, Nadace Naše dítě, 1999.
16. **Reese Abright, A.:** Psychiatric aspects of sexual abuse. *Bulletin of American Academy*, 14/4, 1986, pp. 331-343.
17. **Renvoize, J.:** Incest: A family pattern. London, Routledge & Kegan Paul Ltd., 1982.
18. **Roth, R. A.:** Child sexual abuse: Incest, assault and sexual exploitation. U.S. Department of Health, Education and Welfare, 1978.
19. **Smith, H., Israel, E.:** Sibling incest. A study of dynamics of 25 cases: Abstract. *Child Abuse & Neglect*, 11/1, 1987, pp. 101-108.
20. **Tsun, O. K. A.:** Sibling incest: A Hong Kong experience. *Child Abuse & Neglect*, 23/1, 1999, pp. 71-79.

*Prof. PhDr. Petr Weiss, Ph.D.
Sexuologický ústav I. LF UK a VFN
Apolinářská 4
128 00 Praha 2*

ASERTIVITOU PROTI STRESU 2. přepracované a doplněné vydání

Ján Praško, Hana Prašková

Publikace je druhým přepracovaným a doplněným vydáním velmi úspěšné a vyhledávané praktické příručky, která je vhodná pro každého, kdo chce zlepšit svoje komunikační dovednosti. Zvláště může pomoci lidem, kteří trpívají nepohodou, nebo napětím v mezilidských vztazích.

V první části krok za krokem pomáhá pochopit, jakým způsobem člověk v sociálních situacích přemýšlí, jak se cítí a chová. Zabývá se komunikačními zlozvyky, kterých se lidé často dopouštějí.

Ve druhé části nabízí asertivní alternativy komunikace v typických problémových situacích.

Vydalo nakladatelství Grada Publishing, a.s. v roce 2007, formát A5, šitá vazba, 280 stran, cena 249 Kč, 396 Sk, ISBN 978-80-247-1697-8, kat. číslo 2649

Objednávku můžete poslat na adresu: Nakladatelské a tiskové středisko ČLS JEP, Sokolská 31, 120 26 Praha 2, fax: 224 266 226, e-mail: cls@nts.cz.

Na objednávce laskavě uveďte i jméno časopisu, v němž jste se o knize dozvěděli.